

som ett «historiskt brev» utan också som ett «stycke litteratur» (s. 72) som faktiskt riktar sig till samtliga kristna läsare oavsett tid och rum.

I kap. 3–6 går Iversen igenom Romarbrevets «korpus» (Rom. 1–15). Rom. 1–4 (kap. 3) behandlar tre teman: relationen till Gud, stadgandet av människans liv, och historien. Via en specifik dialogform («diatrib») aktiverar Paulus läsarnas delaktighet i texten och skärper deras uppfattning av sig själva som delaktiga i hela frälsningshistorien. I Rom. 5–8 (kap. 4) tar Paulus upp ett antal teologiska teman för att förstärka läsarnas identitet som kristustroende. Texten konfigurerar en läsarroll vari läsarens situation konfronteras med olika perspektiv. Rom. 9–11 (kap. 5) behandlar problematiseringen av judar som Guds folk. Huvudavsikten i Rom. 12–15 (kap. 6) är att förstärka läsarnas tro och hopp, här genom bestämda uppmaningar att hålla fast vid ett bestämt levnadssätt. Kap. 7 innehåller en kortfattad diskussion om brevets avslutning, som sedan följs av några tankar om fortsatta studier inom samma metodologiska ramar.

Vilken betydelse har då Iversens bok för oss läsare av Romarbrevet? För det första innehåller den en läsning av brevet utifrån en relativt ny synvinkel som har en potential att utvidga våra insikter i vad som händer i själva läsprocessen. Den innehåller också en nyttig introduktion till Iversens ibland väldigt invecklade teorier. För det andra fokuserar Iversen på Romarbrevets funktion som ett brev. Hon behandlar brevet som helhet och för en lärorik diskussion om sammanhanget mellan kap. 1–11 och 12–15. För det tredje gör Iversen en ansats till att behandla både brevets avsedda (antika) mottagare och dess nutida läsare — ingen lätt uppgift.

Men kanske just pga. uppgiftens komplexa natur utgör det tredje momentet här ovan bokens största svaghet. Även om Iversen slår fast att Romarbrevet var ett «äkta» brev som skrevs till bestämda mottagare vid en bestämd tid, hävdar hon samtidigt att det faktiskt också var riktat till varje «kristen» person, oavsett tid och rum. Gång på gång verkar Iversen helt enkelt förutsätta att de antika läsarnas kristna identitet är lika med (en) kristen identitet i dag, samt att en nutida kristen person erfar samma sak vid läsningen av brevet som de antika läsarna gjorde (se t.ex. s. 157–63 ang. det kristna dopet). Dessa förutsättningar gör att Iversens läsare ofta lämnas i en något förvirrande spänning mellan olika tider och rum. Möjligtvis återspeglas också denna spänning i Iversens val av Iversens receptionsetetiska perspektiv, som ju varken riktar sig mot brev eller antika skrifter utan mot senare tids litterära verk.

En annan diskuterbar förutsättning är att Paulus syfte med brevet var att «förstärka» läsarnas tro. Enligt Rom. 1:13–15 var huvudavsikten snarare att

förkunna evangeliet bland hedningar i Romarbrevet. I slutet av sin bok kallar Iversen Rom. 1:13–15 faktiskt för brevets *raison d'être* (s. 264–65), även om hon tidigare har tillägnat 1:11–12 exakt samma definition (s. 80; jfr s. 2–3), ett avsnitt som egentligen inte rör syftet med själva brevet utan Paulus längtan efter att få träffa dess mottagare i Romarbrevet.

Tyvärr förekommer det en hel del tryckfel i boken. Dessutom får det sägas att regeln att varenda gång skriva «läsaren resp. läsarinna» («Leser bzw. Leserin») osv. kan vara tröttsam (jfr s. 27–28, 38). Av betydligt större vikt är dock bristen på sammanfattning i slutet av boken. Detta innebär att det saknas summerande värdering av vad det receptionsetetiska perspektivet egentligen har lett till. Iversens läsare lämnas i sticket med den frågan, vilket är mycket beklagligt med tanke på arbetets syfte.

Sammanfattningsvis presenterar Iversen ett relativt nytt sätt att läsa Rom. och lyfter fram ett antal intressanta aspekter av vad brevets läsare kan ha upplevt/kan uppleva i själva läsprocessen. En tydligare skillnad mellan de avsedda mottagarna i Rom och nutida läsare hade dock varit att föredra. Iversens försök att hålla ihop en tidsbunden och en tidlös läsning av Rom. görs på bådadas bekostnad som föremål för undersökning.

Runar M. Thorsteinsson

Maria Ytterbrink: *The Third Gospel for the First Time. Luke within the Context of Ancient Biography*. 243 sid. Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lund 2004. Diss. Lund University.

Maria Ytterbrinks doktorsavhandling i Nya testamentets exegetik, med Birger Olsson som handledare, sammanför två aktuella trender inom evangelieforskningen: en läsarorienterad approach samt ett intresse för evangeliernas genre. Ytterbrink frågar efter de första läsarnas eller åhörarnas uppfattning av Lukas-evangeliet utifrån hypotesen att de kände till den hellenistiska biografins konventioner och förväntade sig ytterligare en berättelse i samma genre.

Den gamla historisk-kritiska exegetiken fokuserade i huvudsak på evangeliernas tillkomstshistoria, dvs. de traditioner, källor och den redaktion som ligger bakom evangelierna. Sedan uppmärksammade strukturalismen och 1970/80-talens synkrona studier texternas inre komplexitet. Prof. Olssons avhandling om Johannesevangeliet (1974) hör till den textlingvistiska forskningens pionjärverk. I Uppsala främjade Lars Hartman ett närbesläktat intresse för texten som kommunikation. På 1980/90-talen kom det textcenterade intresset ofta till uttryck i form av narrativkri-

tik: evangelierna betraktades som berättelser med intrig, karaktärer, scener osv. På 1990-talet började man fokusera på läsarna, först de av texten implicerade eller konstituerade läsarna («implied reader») och textens förmodade inverkan på dem (reader-response criticism). Numera intresserar sig forskarna alltmer för verkliga, historiska mottagare.

Ett tidens tecken på förskjutningen mot läsarperspektiv är Lars Hartmans nya Mk.-kommentar i KNT-serien (del 1, 2004). Hartman vill kommentera Mk mot det man antar vara de dåtida läsarnas/åhörarnas horisont. Texten är rotad i en bestämd kultur och riktad till en bestämd tids människor. Hartman säger inte det men jag tror att hans läsare i stort sett motsvarar Umberto Ecos «model reader». Ett praktiskt syfte med detta begrepp är att man vill skilja mellan rimliga och orimliga tolkningar. En historiskt rimlig tolkning beaktar de ursprungliga mottagarnas förståelsehorisont. Stefan Klints doktorsavhandling om Pär Lagerkvists litterära Jesusgestaltning (*Romanen och evangeliet*, 2002) har ett uttalat receptionsperspektiv. Klints läsare är utan tvivel en historisk person, nämligen författaren Lagerkvist, och frågan är inte längre om den nya tolkningen är «rimlig» eller inte. Då man faktiskt fokuserar på den nya skönlitterära texten, finns en överhängande risk för att man hamnar helt utanför traditionell exegetik. Man kan också uppfatta risken som en positiv utmaning. Uppgiften är att finna meningsfulla återkopplingar till evangelierna.

Maria Ytterbrinks avhandling är också den mottagaronorienterad, men vilken sorts mottagare postulerar hon? På s. 7 görs ingen skillnad mellan läsare och åhörare, inte heller mellan en strikt taget «första» läsning och upprepade läsningar. Det gör heller inte Hartman i sin Mk.-kommentar, men i Ytterbrinks fall är valet överraskande, eftersom den på s. 6 uppmålade situationen verkar förutsätta en mycket specifik historisk situation: ett symposium hemma hos Theofilos någon gång i mitten på 80-talet, då gästerna fick höra texten för första gången. Ytterbrinks läsare svävar mellan W. Iersers «implied reader», Ecos «model reader» och en verklig, historisk «real reader» (s. 23). Metoden blir något av en blandning av textintern narrativkritik, reader-response och receptionskritik. Att mottagarna inte kan förutsättas känna till Markusevangeliet, Lukas huvudkälla (s. 6), är en praktisk avgränsning som snarast hör hemma i synkron narrativkritik. För Ytterbrink är den avgränsningen problematisk, då hon samtidigt antar att några av mottagarna väl hade läst tre namngivna hellenistiska biografier (s. 11–12).

Att evangelierna liknar antika biografier hade redan de historisk-kritiska forskarna vid förra sekel-skiftet noterat. Formkritikerna, med Rudolf Bultmann i spetsen, var dock mer fascinerade av den specifik kristna ideologi som gör sig gällande i evangelierna.

Evangelierna betraktades som en unik genre (*sui generis*). På 1990-talet ifrågasatte man alltmer detta synsätt, och evangelierna betraktades oftast som antika biografier (Burrige 1992, Frickenschmidt 1997). Ytterbrink tar denna genredimension som utgångspunkt, men bara tentativt. I slutet av avhandlingen står det: «It would be of great interest to take other genre classifications into account and read the Gospel of Luke» — av alternativa genrer nämns den grekiska (äventyrs)romanen, tragedin och historio-grafin (s. 230).

Avhandlingens disposition är relativt otvungen, men mycket av introduktionskapitlet kunde med fördel ha sparats till metoddiskussionen. Kap. 3 analyserar mottagarnas förväntningar, baserade på deras kunskap om det grekiska Gamla testamentet och den tidigkristna förkunnelsen, såsom den återges i Apostlagärningarnas missionstal. Kap. 4 handlar om Lukasevangeliets litterära allusioner och kulturella koder, t.ex. de antika föreställningarna om människans naturliga livsbana. Här finns en detaljerad diskussion av den grekisk-romerska biografen, summerad i avsnittet «Biography as a Genre» (s. 114–118) — ett mycket läsvärt stycke. I kap. 5, 6 och 7 analyseras praktiskt taget hela Lukasevangeliet utifrån det föreskrivna perspektivet. Analysen blir, av förställiga skäl, ganska översiktlig. Kanske hade det varit bättre att fokusera på några centrala passagen i Lukasevangeliet, t.ex. de som i avhandlingens *abstract* angavs som avgörande. Å andra sidan lär läsarna, dvs. i praktiken Lk.-forskarna, uppskatta att metoden tillämpas fullt ut.

Trots vissa brister är avhandlingen ett intressant experiment. Exegeterna måste våga sig ut på utforskade vatten. Den viktigaste lärdomen av denna studie kan vara en ökad misstänksamhet mot alla totalitära tolkningsramar. Det går knappast att förstå evangelierna enbart utifrån mottagarnas förväntningar och i ljuset av en fastställd litterär genre.

Kari Syreeni

Anders Arborelius och Sten-Gunnar Hedin: *Jesusmanifestet*. Bokförlaget Libris 2003. 182 sid.

För dem som är intresserade av svensk teologisk debatt har det gångna året bjudit på något som vi inte sett i Sverige sedan Hedeniusdebattens dagar: en offentlig teologisk debatt om vad som är centralt för en (post-)modern tolkning av kristendomen. Huvudaktörer i debatten har varit ärkebiskop K. G. Hammar, den katolske biskopen Anders Arborelius och frikyrkopastorn Sten-Gunnar Hedin.

Debattens ursprung går att spåra till en TT-intervju med K. G. Hammar några dagar före julen 2002.